Puhe

jonka

Kristin-uskon

vuonna 1157

Suomeen saattamisen muistoksi,

vuonna 1857

Toukokuun 27:nä päivänä

Suomen Yli-opiston puolesta

lausui

Gabriel Geitlin,

Jumaluus-opin Professori.

_____o_____

Helsingissä, 1857.

J. C. F r e n c k e l l i n j a P o j a n kirjapainossa.

Yli-opiston toimesta ja kustannuksella.

Korkia-arvoiset Kuuliani!

Muutaman päivän kuluttua Suomen yli-opistolaiset taas eriävät toinen toisestansa. Keväisen puolivuoden työt Opistossamme ovat lopetetut — monet mietteet mietityt, monet kirjat luetut, monet yöt lukemisessa valvotut, julkiset tutkinnot kaikki päätetyt — pian rientävät Opistomme nuorukaiset jokainen kotiinsa, rakkain vanhempainsa ja heimolaistensa keskellä viettämään lähestyvän suven suloisuutta, kokoamaan uusia voimia uusiin kirjallisiin yrityksiin. Mutta tätä ennen on meiltä kaikilta, Suomen Yli-opiston jäseniltä, sekä vanhoilta että nuorilta, tänä merkillisenä vuotena, kallis, painava ja ilahuttavainen velvollisuus täytettävänä. Me tiedämme nykyisen vuoden kaikille Suomen maan asuvaisille olevan merkillisen ja suuresta armosta, koska juuri tänä vuonna on täydelleen seitsemän sataa vuotta kulunut siitä merkillisestä ajasta, jona Kristillisyys ensikerran Suomen niemellä vallan sai, ja pakanuuden pimeys vähitellen alkoi maamme piiriltä raueta, siitä vuodesta, jona Suomalaisten sivistyksen historia alkaa ja Suomen kansa tuli Euroopan valistuksesta osalliseksi. — Tämä suuri ja hedelmiensä suhteen onnelinen tapaus tulee, korkian Esivallan säännöstä, yli kaiken Suomen maan juhlallisesti vietettäväksi kahdeksantena toistakymmentä päivänä

Kesäkuuta; jona muinaisina aikoina Sant-Henrikin, Suomen Apostolin ja ensimäisen Pispan muistoa Suomessa juhlallisesti käytettiin. — Yli-opisto, jonka helmassa kansamme kalliimmat pyrkimiset sulkeuvat, joka hilpiällä ja elävällä rakkaudella on kiinitetty kalliin isänmaamme palvelukseen sivistyksen ja valistuksen tiellä, jonka korkein pää-tarkoitus on Suomen kansan menestys, hyöty ja kunnia, yli-opisto on tuntenut myös nytkin vastaanseisomattoman halun ja vaatimuksen julkisesti ilmoittaa ilonsa ja riemunsa tänä seitsemän sataisena juhlavuotena, ja on kiiruhtanut viettämään sen muistoa tänään, koska yli-opiston nuoriso vielä on näillä seuduilla koossa; sillä sinä aikana, jona se suuri ja yleinen kiitos- riemu- ja muistopäivä Kristin-uskon istuttamisesta Suomeen tulee kaikissa Suomen kirkoissa juhlallisesti vietettäväksi, silloin ovat yli-opiston portit suljettuna, sen nuoriso poissa, sen salit tyhjinä; mutta nuorison poissa ollessa ilomme olisi vajaava, riemumme puuttuvainen.

Siitä pitäen on yli-opiston hallitus nähnyt soveliaaksi, että näinä viimeisinä päivinä Toukokuuta juhlallisia menoja äskenmainitun suuren tapauksen muistoksi, pidettäisiin, samoin kuin ennenkin, isäimme ja esi-isäimme aikoina, merkilliset ja kiitollisessa muistossa pidettämät tapaukset julkisilla puheilla, tohtori- ja majisteri-vihkimisillä ja muulla juhlallisuudella kunnioitettiin.

Ei omasta luottamuksestani, eikä tahdostani, maan yli-opiston hallituksen käskystä olen minä tänään astunut esiin; toivon siis ja pyydän Teiltä, korkiasti-arvolliset Kuuliani, ett'ette kovasti ja jyrkästi minua tuomitsisi, vaan jättäisitte monet

virheeni nuhtelematta, niin asian selittämisen, kuin varsinkin kielen käyttämisen suhteen; sillä häpiäkseni täytyy minun tunnustaa, että oma kielemme, suloinen Suomen kieli, käy minulta kankiammin kuin soisin — ehkä vielä aikanani olen monen muukalaisenkin kielen tuntemista ahkeroinut — mutta Suomen soma kieli, joka kaiketi jokaiselta Suomalaiselta on kalliissa armossa pidettävä, koska itse Suomen kansa sitä puhuupi, on minulta, niinkuin monelta muultakin vanhukselta seassamme, laimin lyöty — ei huolimattomuudesta, eikä tyhmästä ylenkatseesta, vaan entisen ajan puuttuvaisesta ja luonnottomasta kasvatustavan laadusta maassamme.

Uudet ajat, uudet yritykset, uusi Suomalaisuuden into ovat nyt Suomessa vallan saaneet; päivä päivältä Suomen kieli ja Suomalaisen kirjallisuuden harjoitus edistyy edistymistänsä, sillä k u u l u i s a t opettajat ja Suomen sivistynyt nuoriso ovat hartaudella ja palavalla mielellä tarttuneet asiaan. Siitäpä minulla, joka virkani suhteen olen tässä tilaisuudessa määrätty astumaan tähän ylevään paikkaan, on pelko, että vanhanlainen ja halpa Turun-suomeni, monelle Teistä, kunnioitettavat Kuuliani, on maistuva suolattomalta ja haljastuneelta; mutta myöhään on minulle nyt — ja mahdotoin — suomenkieltäni ajanmukaiseksi tehdä. Älkäät siis närkästykö, että toimitukseni on puuttuva ja virheen alainen, vaan kohdatkaat lempeydellä ja suosiolla parasta tarkoitustani, muistaen että

"Vaski on kulta köyhän miehen,
"Tina huonomman hopia."

Monen merkillisen vaiheen ja kohtauksen muistoa on Suomen yli-opisto aikanansa viettänyt, niin iloisista kuin surullisistakin syistä; mutta niin kaukaista, aina seitsemän vuosisatojen takana olevaa tapausta ei koskaan vielä ole Suomen maassa juhlallisesti käytetty. Onkin varsin itsestänsä nykyisen juhlamme perustus suurin ja merkillisin; sillä jos erinäisen ihmisen elämäkerrassa ei löydy kalliimpaa, vaikuttavampaa ja merkillisempää vaihetta, kuin se hetki, jona hän pyhässä kasteessa otetaan Jumalan armoliittoon, pääsee osalliseksi kalliin Vapahtajansa armosta syntein anteeksisaamiseksi ja uudeksi syntymiseksi, vaeltaaksensa uudessa elämässä kristillisen seurakunnan yhteydessä; kuinka suuremmassa armossa eikö ole pidettävä se taivaallinen, iankaikkisesti siunattu lahja, jonka kautta suuri Suomen kansa ensikerran tuli osalliseksi Kristin-uskon autuaallisista vaikutuksista, jonka kautta se vanha pakanallinen usko vaikeni, ja epäjumalat velhoinensa kukistettiin maahan?

Tosi on kyllä, että Kristin-oppi — ei vakuutuksen ja lempeyden tiellä — vaan väkivallalla ja rynnäköllä Suomen maahan saatettiin, että senaikaiset Suomalaiset, ei omasta halustansa ja suosiostansa, vaan miekan terällä pakotettuina Kristin-uskoa tunnustivat; tosi, että sama Kristin-usko silloin oli himmentynyt ja rumennettu paavilaisten lisä-säännöillä ja joutavilla jaarituksilla; tosi on sekin, että samassa kun Kristin-usko Suomeen saatettiin, samassa vallotettiin myös Suomen kansa Ruotsalaisilta, ja muuttui vapaasta kansasta toisten alamaiseksi; mutta jos kaikkia näitä, jotka ensimäisessä katsannossa näyttävät perinpohjin sotivan Suornalaisten etua ja oikeutta vastaan, tarkemmin tutkistelemme, niin havaitsemma

näissäkin tapauksissa sen ylhäisen käden, sen tutkimattoman viisauden johdatuksia, joka vuosisatojen kuluessa ihmiskunnan elämätä hallitsee ja ohjaa, joka ihmeellisessä järjestyksessä toisinaan nostaa maan kansoja alhaisesta paikasta korkiampaan, toisinaan taas upottaa heidän jaloudensa kätköön.

Katsahtaissa takasin, mieleen johdattaaksemme entisiä aikoja ja muinaisia isänmaamme tapauksia, havaitsemma tuolla kaukana, näköpiirimme- äärimmäisellä rannalla, yleisen pimeyden vallitsevan ; sillä kansain lapsuuden ajat, samoin kuin yksinäisten ihmistenkin, ovat enimmäksi osaksi peitetyt salassa, ainoastaan sieltä ja tuolta näemme me jonkun kaukaisen aamuhämärän, synkiän pimeyden lävitse, siintävän.

P i m e y s p e i t t i m a a n j a s y n k e y s k a n s a n: syvät, tihiät metsät levenivät Suomen laaksoin ja kukkulain yli, ei paljo kussakaan seisomaa asupaikkaa, ei lujaa rakennusta, ei kirkkoa, ei kaupunkita; pedot hallitsivat metsissä, raju-ilmat tuulessa, ja tuskin voivat ihmisraukat niitten väkivallalta itsiänsä varjoa. — Suomi oli ääretön erämaa. — Kirkas, tähtinen taivaansa, epälukuiset järvensä, kuohuvat koskensa loistivat kyllä silloinkin luonnon rikkaassa puvussa, mutta harvoissa paikoin löytyi ihmisiä jotka niistä ihastuivat, harvoin purjehti vene järvien sinerväisellä seljällä, ja kosket pauhasivat itsekseen, ilman jotakaan hyötyä ihmisille tuottamatta.

Suomen kansa vaelsi synkiässä tiettämättömyydessä, pakanallisessa erhetyksessä. Turhissa pimeytetyn järkensä mietteissä täyttivät senaikaiset Suomalaiset kaiken Luonnon kaikkinaisilla epäjumalilla; maan päällä ja maan alla, ilmassa ja

vedessä, metsän syvyydessä ja pellon lakeudella, ulkona taloista ja taloin sisässä, yltä ylitsen hallitsivat luomattomat olennot: Päivättäret ja Tuonen tyttäret, Kapeet ja Kunnottaret, Ahit ja Vellamot, Tapiot ja Mielikit, Hiidet, Tontut ja Haltijat, y. m. m. — ja juuri sillä ajalla, jona Kristin-uskon terveellinen siemen ensikerran Suomeen istutettiin, seisoi tämä epä-jumaluus korkeimmallansa, niin Hämäläisten kuin Karjalaistenki seassa.

Tästäpä se kuuluisa ja Isä-maaltansa ikuista kiitollisuutta ansainnut Turun Pispa Mikael Agricola — jonka kuolinvuodesta juuri nyt on täydelleen 300 vuotta kulunut, niin että, merkillisesti kyllä, Kristillisyyden Suomeen istuttamisen ja Agricolan muistojuhlat käyvät aina rinnastuksin — Suomalaisen Psaltarinsa esipuheessa (Sthlm 1551) valittaen lausuu näin:

Jumalan Armon ja Rauhan
pitkin, ymberi, less, ia caucan,
Caikille Suomalaisille toiuottaa,
Michael Torsbius Agricola.
— — — — — —
— — — — — —
Epeiumalat monet tesse,
muinen palueltin caucan ia lesse.
Neite cumarsit H e m e l a i s e t,
seke Miehet ette Naiset.
Tapio, Metzest Pydhyxet soi,
ia Achti, wedhest Caloia toi.

Ainemöinen, wirdhet tacoi,
Rachkoi, Cuun mustaxi jacoi,
Lieckiö, Rohot, iwret ia puudh,
hallitzi, ia sencaltaiset mwdh.
Ilmarinen, Rauhan ia ilman tei,
ia Matkamiehet edheswei.
Turisas, annoi woiton Sodhast,
Cratti, murhen piti Tawarast.
Tontu, Honen menon hallitzi,
Quin Piru monda willitzi.
Capeet, myös heilde Cuun söit,
Caleuanpoiat, Nijtut ia muut löit,
waan C a r i a l a i s t e n Nämet olit
Epeiumalat, quin he rucolit.
Rongoteus, Ruista annoi,
Pellonpecko, Ohran casuon soi.
Wiran cannos, Cauran caitzi
muutoin oltin Caurast paitzi.
Egres, hernet, Pawudh, Naurit loi,
Caalit, Linat ia Hamput edestoi.
Köndös, Huchtat ia Pellot teki,
quin heiden Epeuskons näki.
Ja quin Keuekyluö kyluettin,
silloin ukon Malia iootijn.
Sihen haetin wkon wacka,
nin ioopui Pica ette Acka.
Sijtte Palio Häpie sielle techtin
quin seke cwltin ette nechtin.

Quin Rauni Wkon Naini härsky
ialosti Wkoi Pohjasta pärsky.
Se sis annoi Ilman ia Wdhen Tulon,
Käkri, se liseis Carian cassuon.
Hijsi, Metzeleist soi woiton,
wedhen Eme, wei Calat wercon.
Nyrckes, Orawat annoi Metzast,
Hittawanin, toi Jenexet Pensast.
Eikö se Cansa wimmattu ole,
ioca neite wskoo ia rucole
Sihen Piru ia Syndi weti heite
Ette he cumarsit ia wskoit neite.
Cooludhen hautijn Rooca wietin
ioissa walitin, parghutin ia idketin,
Menningeiset mös heiden Wffrins sait,
coska Lesket hoolit ia nait.
Palueltin mös palio mwta
Kiwet, Cannot, Tädhet ia Cwta."
— — — — — —
— — — — — —

Suuresti kuitenkin erhetyisimme jos tästä surullisesta asian muodosta päättäisimme Suomen kansan kaikkina aikoina olleen tietonsa ja taitonsa puolesta näin kehnossa tilassa, näin valitettavassa mielen-sokeudessa. Päinvastoin tulee meidän hellällä ilomielellä ja totisella kiitollisuudella valta-vanhempiamme kohtaan alati muistella minkä äärettömän kalliin perinnön he meille ovat jättäneet viisaissa sanalaskuissansa, syvissä vertaus-puheissansa ja arvoituksissaan, merkillisissä runoissansa

ja erinomattain soriassa Suomen-kielessä, jonka ihmeellinen ja voimakas luonto, jonka suloisuus ja mieluisuus on verratava parhaampiin ihmiskunnan puheenparsiin.

Tyhjä ja perätöin on se luulo, että ihmissukukunnat ensimäisessä alussansa ovat olleet tyhmyydelle ja raakuudelle altiksi annetut, josta he muka omilla voimillansa suoraan ovat nousneet parempaan tilaan, korkiampaan valistukseen; tätä miettimistä vastaan sotivat sekä pyhän Raamatun opetukset, että vanhat aika-kirjat ja yhteinen kokemus. Tuskin löytyy yhtäkään kansaa, joka olisi ilman jotakuta huomiota Jumalasta, ja kaiken hengellisen viisauden puutteessa; sillä ihmiset ovat luodut Jumalalta Hänen yhteyteensä; totuus, viisaus ja hyvyys ovat aikaisemmat maailmassa, kuin valhe, hulluus ja pahuus. Tästä vakuuttavat meitä nämätkin pyhän Raamatun sanat: "Jumala on tehnyt ihmisten sukukunnan yhdestä verestä maan piirin päälle asumaan, että heidän pitää Jumalaa etsimän, jos he hänen taidaisit tuta ja löytää; vaikka ei Hän tosin ole kaukana yhdestäkään meistä. Sillä hänessä me elämme ja liikumme ja olemme. — Ijankaikkinen Jumala on laskenut ihmisen poveen hengellisen valon, Hän on ilmoittanut itsensä ihmisen omassa tunnossa, jossa Hänen pyhä äänensä ei ikänänsä peräti vaikene, ehkä ihmisten oma maailmallinen himo ja vilpisteleminen omissa ajatuksissansa — jos korkiampi johdatus ylhäältä menetetään — aikaa voittain aina enemmin pimittää sydämmen ja hämmentää omantunnon, niin että he viimein luonnollisesta Jumalan kunnioittamisesta vajoontuvat luonnotomaan epäjumalien palvelukseen; sillä niin on Apostolin

kautta kirjoitettu: "He ovat katoomattoman Jumalan kunnian muuttaneet katoovaisen ihmisen ja lintuin ja neljäjalkaisten ja matelevaisten kuvan muotoiseksi, ja Jumalan totuuden valheeksi muuttaneet, ja ovat kunnioittaneet ja palvelleet enämmän luontokappaletta kuin Luojaa.

Sama on ollut myös asianlaatu Suomenkin kansan.

Vanhoissa runoissa selkiästi näemme esivanhempamme pakanuuden ensimäisinä aikoina keksineen tiedon totisesta Jumalasta, yksin kiitettävästä ja ylistettävästä maailman Luojasta, jolta toimituksissansa rukoilivat menestystä, jota hädässä ja suurimmissa vaaroissa avuksi huutivat, jota onnessa ja menestyksessä kiitollisuudella mainitsivat. Niin näemme itse vanhan Väinämöisen, ehkä kuinka vaka ja väkevä hän viisaudensa ja sanansa voiman kautta oli, ja jonka laulaessa

"Järvet läikkyi, maa järisi,
Vuoret vaskiset vapisi,
Paaet vahvat paukahteli,
Kalliot kaheksi lenti,
Kivet rannoilla rakoili;"

niin näemme hänen kuitenkin nöyryttävän itsiänsä Kaikkivaltiaan edessä, rukoillen häneltä apua ja menestystä, koska hän, esimerkiksi, ohran kylväessä lausuu:

"Minä kylvän kyyhättelen
Luojan sormien lomitse
Käen kautta kaikkivallan."
— — — — — —
— — — — — —

"Oi ukko ylijumala,
Tahi taatto taivahinen,
Vallan pilvissä pitäjä,
Hattarojen hallitsia,
Jätä iästä pilvi,
Nosta lonka luotehesta,
Toiset lännestä lähetä,
Etelästä ennättele,
Vihmo vettä taivosesta,
Mettä pilvisä pirota
Orahille nouseville."

Aivan merkilliset, tässä kohdassa, ovat myös nämät Väinämöisen sanat:

"En liiku omin lihoini,
Liikun Luojani lihoilla,
En väiky omin väkiin,
Väikyn väellä kaikkivallan,
En puhu omalla suulla,
Puhelen Jumalan suulla.
Josp' on mulla suu suloinen,
Suloisempi suu Jumalan;
Jospa on kaunoinen käteni,
Käsi Luojan kaunihimpi.
— — — — — —
— — — — — —
Tuoltapa aina armot käyvät,
Turvat tuttavat tulevat,

Ylähältä taivahasta
Luota Luojan kaikkivallan.
Ole nyt kiitetty Jumala
Ylistetty Luoja yksin.
— — — — — —
— — — — — —
Elkätte etinen kansa,
Kansa vasta kasvavainen,
Veikaten venettä tehkö
Uhkaellen kaartakana;
Jumalass' on juoksun määrä,
Luojassa lopun asetus,
Ei uron osoannassa,
Vallassa väkevänkänä."

Vipunen suuressa vaivassansa huutaa:
"Kusta turma tänne tullut
Puremahan, jäytämähän,
Syömähän kaluamahan;
Oletko tauti Luojan luoma,
Surma säättämä Jumalan,
Vain olet teko tekemä,
Toisen tuoma, toisen luoma,
Pantu tänne palkan eestä,
Rakettu rahan nenästä?
Jos olet tauti Luojan luoma,
Surma säätämä Jumalan,
Niinp' on luome Luojahani,

Heitäime Jumalahani,
Ei Herra hyviä heitä
Luoja ei kaunista kaota."

Nämät ja monet muut tainkaltaiset lauseet, sekä vanhoissa Kalevalan runoissa, että suomalaisissa sanalaskuissa, selvästi osottavat, Suomen kansalla ensimäisinä olonsa aikoina — arvattavasti silloin, koska vielä asuivat siellä, josta ovat tulleet, Aasian itäisillä tienoilla, ja Permian rikkailla seuduilla — olleen paljoa paremman ja täydellisemmän tiedon hengellisissä asioissa, paljo korkiammat ajatukset, kuin myöhemmin; sillä silmännähtävä on, että he aina enemmin vaipuivat alas alkuperäisestä, ylhäisestä viisaudestansa mielen sokeuteen ja turmellukseen, siksi että he vihdoin pakanuuden viimeisellä ajalla joutuivat siihen viheljäiseen tilaan, josta jo olemme kuulleet mainion Agricolan valitusvirren. Mutta — kussa apua parhain tarvittiin, siinä oli se myös tarjona.

Toispuolella Itämerta olivat Skandinaavilaiset jo paljoa varhemmin tulleet osallisiksi Kristin-uskon tervellisistä vaikutuksista, juuri silloin koska turmellus ja raakuus heidänkin keskellä olivat korkeimmallansa. Sillä samoin kuin Suomessa, olivat Ruotsissa ja Norjassakin ihmisten alkuperäinen viisaus ja luonnollinen tapain viattomuus, joista Islannin runot, kuta vanhemmat ne ovat, sitä suloisemmin todistavat, vajountuneet vielä syvempään, vielä hirmuisempaan ja valitettavampaan tilaan, kuin meidän maan-vanhemmien tykönä olivatkaan. — Kauhistava julmuus ja raakuus, joilla he rääkkäisit heikkoja, turvattomia naisia, hirvittävä ihmisten uhraaminen,

jolla he luulivat ansaitsevansa voiton vihollisistansa, jonka tähden he myös uhrasivat omia lapsiansakin ja täyttivät Upsalan epäjumalille pyhitetyn metsistön uhratuin ihmisten ruumeilla, jotka ripustettiin puihin, kullasta loistavan temppelin erinomaiseksi — heidän mielestänsä — kaunistukseksi; nämät kaikki yltäkylläisesti osottavat, miten Skandinaavilaistenkin alkuperäinen jalomielisyys ja viisaus aikaa voittain oli turmeltunut ja vaipunut siihenasti että he vuodatit viattoman veren, heidän poikainsa ja tytärtensä veren, jotka he uhraisit epäjumalille, niin että maa veren vioilla turmeltiin; ja saastutit itsiänsä omissa töissänsä. — — —

Mutta Herra, joka on hyvä ja jonka laupius pysyy ijankaikkisesti, vei heitä pimeydestä ulos ja särki heidän siteensä.

Pakanaallisuuden kauhistavat menot herättivät monen Ruotsalaisen mielessä halun ja ikävöitsemisen parempaan tilaan, totisen Jumalan palvelukseen, josta sodassa kiiniotetut kristityt vangit olivat ilmoittaneet heille ensimäisen tiedon. Näiden Ruotsalaisten pyynnöstä tuli siis, syksyllä vuonna 829, hurskas ja väsymätöin pohjaisen Euroopan ensimäinen Apostoli A n s g a r i u s , parhaassa nuoruuden ijässänsä, Mälarijärven tienoille, ja kylvi siellä ensikerran kristillisyyden siemenen, joka kuitenkin, hänen kuoltuansa, taas melkein tukautettiin vanhan uskon ja epäjumalisuuden ohdakeilta, siksi että vihdoin itse Ruotsin kuningas O l o v i , noin tuhat vuotta Kristuksen syntymä-ajasta, otti pyhän kasteen, jonka jälkeen kristillisyys aina enemmin vallan sai Ruotsin maalla ja viimein,

ehkä kovain kamppausten alla, peräti voitti pakanallisuuden; epäjumalien alttarit uhrinensa kukistettiin maahan, ja pakanain uhrauspaikat muutettiin kirkoiksi.

Ruotsista leveni Kristillisyyden valo Suomen niemelle.

Me olemma nyt mietteissämme tulleet kaksitoistakymmennen-vuosisadan keskikohdalle, juuri sille paikalle ajassa, jonka muistoa me tänäpänä, seitsemän sadan vuoden kuluttua, vietämme. Ruotsin valtakuntaa hallitsi silloin jalomielinen ja Kristin-uskoa kaikella innolla puolustava kuningas Eerikki IX, Jedvardin "hyvän ja rikkaan talonpojan" poika. Hän oli nöyrä, harras, rehellinen, toimellinen, antelias, kärsivällinen, Jumalata pelkääväinen ja siviä kuningas, niinkuin hänestä mainitaan vanhassa elämäkertomuksessa: "Rex erat Ericus humilis, devotus, honestus, prudens, munificus, patiens, pius atque modestus." Hänen muistonsa pidettiin aina suuressa kunniassa, kuoltuansa kutsuttiin hän Pyhäksi, sodassa luultiin hänen sota-lippunsa tuovan myötänsä voiton vihollisista, Ruotsin pääkaupungin vaakunassa nähdään hänen kuvansa piirrettynä, ja pyhät jäänöksensä eli luunsa säilytetään vielä tänäpänä Upsalan Tuomiokirkossa.

Tämän mainion kuninkaan aikana eli Upsalassa kuuluisa, Kristin uskon levittämiseen innostunut Pispa, Henrikki nimeltänsä, kotoisin Englannista, josta maakunnasta usiammat oivalliset lähetysmiehet aika ajoin olivat tulleet Ruotsiin, valmiit menettämään henkensä ja elämänsä pakanain kääntämisessä kristillisyyden ja valkeuden tielle. Arvattava on siis Pispa Henrikin kaikesta voimastansa kehoittaneen hurskasta,

Kristin-opin suuresta armosta ja autuaaksi tekeväisestä voimasta vakuutettua kuningastansa lähtemään Suomenkin maalle, tarjoamaan siellä asuvalle pakanalliselle kansalle Kristin-uskoa ja ijankaikkisen lunastuksen toivoa. Tiedämme kyllä, että monet muinaisuuden-tutkijat tässä kuningas Eerikin yrityksessä näkemät varsin toisen tarkoituksen, ja luulevat hänen valloitus-retkeensä Suomeen vuotaneen aivan toisista syistä, niinkuin halusta suurentaa valtakuntansa avaruutta ja kostaaksensa suomalaisia merirosvoja, jotka muka olivat käyneet Ruotsin maan rannoille, tehden siellä vahinkoa ja hävitystä; mutta varmaa, historiallista perustusta ei löydy näille mietteille, jotka tuskin ansaitsevat ehdotointa myöntymystä koska ne peräti seisovat hurskaan, lempiän ja siviän kuningas Eerikin mielenlaatua vastaan, eikä milloinkaan sovi yhteen Suomalaisten vakaan, rauhaa ja lepoa rakastavan luonnon kanssa, sillä tietty on, että Suomalaiset ovat hitaat vihaan, hitaat toisia vainustelemaan ja soimaamaan, ehkä he syyttömästi toiselta solvatut, kun kerran kiivastuvat, pikemmin menettävät henkensä kuin kunniansa. Uskottava on siis, Eerikin, pyhän kuninkaan, sulasta uskon-innosta vaikutettuna ja Pispa Henrikiltä vielä enemmin yllytettynä, kaikella muodoin ahkeroineen Suomalaisten kääntymistä, alussa hyvätahtoisuudella ja ystävyydellä, mutta myöhemmin sen aikaisten asiain mukaan väkivallallakin ja miekan terällä.

Tästä aineesta lausuu manha ruotsalainen alku-kirjoitus näin: Tha samkadhe han (S. Erik) saman Här oc tok met sik aff Vpsala Sctum Henricum oc for til Finlandz oc stridde oc drap alla thöm som ey wildo taka widh rättuiso oc rätte

troo. Forty att han haffdhe opta thöm Gudz Troo oc Frid budhit, oc the woro swa forhardhe att the wildo enga lund wndi ganga utan mz hardhe hand. " (L a g e r b r i n g Sv. R. H. 11. Pag. 156. P o r t h a n , Chron. Ep. Pag. 60).

Vielä siitäki näemme kuningas Eerikin tarkoituksen olleen puhtaan ja oman voiton pyynnöstä eroitetun, että hän, saatuansa sodassa voiton Suomalaisista, helläsydämelisyydellä, kyynelet silmissä, valitti niin monen sielun kadotusta, jotka olisivat taitaneet saada lankaikkisen elämän, jos olisivat suostuneet kristilliseen uskoon. Tätä hän ei suinkaan olisi tehnyt, jos koston pyyntö, eli valloitus-halu, olisi kehoittanut häntä Suomen niemelle tulemaan. — Mutta tämä mainio kuningas oli omassa isä-maassansa kylliksi tullut tuntemaan pakanuuden suurta vasta-hakoisuutta ja katkeraa vihaa Kristin-uskoa vastaan — sillä ne keskinäiset ja pitkälliset sodat, jotka tämän uskon levittämiseksi käytiin Ruotsalaisilta Ruotsalaisia vastaan, olivat verrattoman kauhiammat ja verisemmät, kuin kaikki Kristin-uskon sodat Suomessa olivatkaan — sentähden havaitsi hän huokiasti että tässä ei auttanut mikään muu kuri kuin vahva sota-voima; kentiesi oli hänellä sekin toivo, että ainoalla uhkauksella, veren vuodattamatta, saataisi Suomalaiset Kristin-uskoa vastaanottamaan.

Laivastossa, jolla kuningas Eerikki purjehti yli meren ja luultavasti Turun tienoilla tuli maalle, löytyi paitsi sotajoukkoa myös Pispa Henrikki ja monta muuta papismiestä — josta vielä näemme millä päätarkoituksella hän matkusti Suomeen; mutta turhaan tarjoi hän Suomalaisille Kristin-uskoa

ja rauhaa. Yksipintaiset ja kiintiät olivat Suomalaiset jo silloinkin; väkivallalla ja rynnäköllä voitetuina täytyi heidän kuitenkin viimein myöntyä ja suostua Kristin-uskoon.

Tästä alkaen on Kristin-oppi Suomessa vallan saanut, ja ehkä alkunsa oli synkiä ja tuima, ehkä Suomen kansa näin kadotti vapautensa, ja lyötiin Ruotsin vallan alle, ehkä, Kristin-uskon tähden, kauvan aikaa vielä sotia käytiin, niin on kuitenkin selvästi nähtävä, että juuri tästä tapauksesta asti Suomalaisten sivistys ja armo muiden kansain seassa alkaa, että he raa'an vapautensa siaan saivat korkiamman vapauden; saivat Ruotsin valtakunnan lait ja asetukset, jotka vähitellen yhdistivät erityiset Suomalaiset lahkokunnat yhteen ainoaan suureen Suomen-kansaan, jolle annettiin sama vapaus, sama armo, samat lait ja oikeudet kun Ruotsalaisilla jo alusta asti olivat olleet, ja jotka he ajan kuluessa vielä edespäin saivat.

Kristin-usko tuotiin Suomeen paavilaisessa muodossa, monella ulkonaisella turhuudella himmenettynä: mutta niinkuin päivän kirkas valo ei yhtäkkiä synkiän yön perästä levene maan piirin yli, vaan edelläkäsin ilmoitetaan hämärältä ja aamuruskolta, niin oli myös tämä ensimäinen Kristinuskon hämärä sopivin pakanoille, jotka pimeydessä ja kuoleman varjossa vaelsivat; mutta sen ohessa oli se myös edellä-juoksiana puhtaalle Evangeliumin valolle, joka Lutheruksen aikoina kirkkailla säteillänsä syösti pois sen himeyden, joka vielä silloin peitti kansan ymmärystä.

Hartaalla sydämellä tulee siis meidän ylistää Jumalata, ja alati kiitollisuudella muistella tätä suurta tapausta ja muutosta

esivanhempaimme senaikaisessa valitettavassa tilassa, sillä ilman sitä olisimme, kukatiesi, samassa syvässä tietämättömyydessä, jossa muutamat heimokansoistamme vielä nytkin matelevat, niinkuin Syriänit, Mordvinit, Vogulit, Ostiakit j. m. m.

Mutta kiitollisuudella tulee meidän myöskin muistaa niitä välikappaleita, joiden kautta taivaan ja maan kaikkivaltias Herra on nostanut Suomen kansan syvästä alhaisuudesta ylös nykyiseen onnelliseen tilaan. — Ensimäinen näiden seassa on edellämainittu Pispa Henrikki, jonka muisto on erittämätöin Kristinuskon istuttamisesta Suomeen. Eihän siis liene sopimatointa, jos tässä tilaisuudessa mielehemme johdatamme muutamia vaiheita tämän ensimäisen Apostolimme elämäjuoksusta.

Tiedot näin kaukaisista, aina 7 vuosisatojen takana olevista ajoista ovat luonnollisesti aivan vaillinaiset; usein eriävät myös toinen toisestansa. Niin on jo monta eri luuloa siitä vuodesta, jona Pispa Henrikki täällä Suomessa kasti pakanoita kristityiksi, siksi että hän tässä ylistettävässä työssänsä menetti henkensä. Vanhimmat kertomukset sanovat tämän tapahtuneen vuonna 1150; niin määräävät J u u s t e n i, J o h a n n e s M a g n u s, V a s t o v i u s ja monet muut, niin luetaan kaikissa vanhoissa Almanakoissa, niin kertoo myös se tuttu Suomalainen arkkiveisu, joka alkaa näillä sanoilla:

"Yxitoistakymmend Sata viisikymmendä vuott'
Kului Christuxen syndymä ajast,
Jona Sanct Hendrich Englandist Suomen on tuott'

Sen Suuren Jumalan suomast.
Sitten rakettin Templi Sanct Hendrichi myös
Unikangarell Aurajoen rannall,
Jonga vartian virka on autuuden työs." j. n. e.

Mutta tukevammat syyt johdattavat meitä katsomaan todeksi tämän tapahtuneen vuonna 1156 ja 1157, koska tietty on, että Eerikki IX vasta vuonna 1155 tehtiin Ruotsin kuninkaaksi; itse Suomen historian tarkka tutkija ja perustaja, mainio P o r t h a a n i , on nähnyt tämän aika-määräyksen todenmukaiseksi.

Ei kaukana Turun kaupungista löytyy lähde, joka milloin kutsutaan K u p i t t a a n , milloin taas pyhän H e n r i k i n l ä h t e e k s i (St. Henriks källa), ja vähä matkaa siitä, ison maantien vieressä on metsistö, P i s p a n r i s t i nimeltänsä; Raisiossa, Maskussa, Nousiaisissa löytyy taloja, joille on annettu nimi: R i s t i m ä k i; nämät nimitykset, näyttävät muistuttavan Pispa Henrikistä; onkin sanoma, joka polvesta polveen aina tähän asti pitkitetään, Sant-Henrikin Kupittaan lähteellä kastaneen ensimäisiä Suomalaisia pakanoita; tietty on myöskin, ensimäisillä Kristin-uskon opettajilla Pohjoisessa olleen tapana istuttaa niillä seuduilla, kussa saarnasivat ja kastivat, puu-ristin, Pyhän Vapahtajamme muistoksi ja Kristin-uskon voittomerkiksi. Nämät ja muut syyt viittaavat sitä, että Pispa Henrikin uutteruus käännyttämisen työssä alkoi Turun tienoilla, joka näkyy tapahtuneen kesällä ja syksyllä 1156, sitte kun kuningas Eerikki, palatessansa Ruotsiin, oli sätänyt hänen, sekä toiset hänen kanssansa tänne tulleet

papismiehet, kristillisyyden levittäjiksi ja voimassa pitäjiksi Suomessa. Uskottava on, osan sotajoukosta ja muita Ruotsalaisiakin jääneen Suomeen, suojelemaan uutta uskoa, nöyryttämään upiniskaisia, ja rakentamaan kirkkoja (joiden seassa vanhimmat ovat Nousiasten ja Räntämäen eli St. Maarian kirkot). Turun linna, Aurajoen rannalla, arvattavasti silloin myös perustettiin.

Itsestänsä ymmärretään Pispa Henrikin saarnamisen olleen Suomalaisille kyllä vaikian ja käsittämättömän; Suomen kieltä hän, semminkin täällä-olonsa alussa, ei osannut; Latinan kieli, joka paavilaisilta pidetään pyhänä kielenä, ja jolla hän luultavasti ensin saarnasi, oli Suomessa tuntematoin; tästä päätämme esi-vanhempaimme kristillisyyden enimmäksi osaksi seisoneen ainoastaan ulkonaisissa pyhissä menoissa, kasteen ja muiden sakramenttein nautinnossa, sabbathin pyhittämisessä j. n. e.; on toki uskottava, alkuperäisen tunnon ja tiedon yhdestä kaikkivaltiaasta Jumalasta vielä silloinkin kytöneen parhammain ja järjellisimmäin Suomalaisten sydämissä, niin että Kristin-uskon totuus heiltä jotenkin keksittiin, koska viittaamisella, Kristin-uskoa koskevilla kuvauksilla j. n. e. uuden opin pääkappaleet heille osotettiin; kentiesi tulkkienki kautta, jos niitä löytyi. — Tästä on nyt meillä aivan puuttuvainen tieto; sitä suuremman arvon ansaitsevat ne harvat jäänökset, jotka vielä viittaavat meille näitä merkillisiä, kaukaisia aikoja. Tietty on, että Ylistaron kylässä Kokemäen pitäjässä vielä tänäpänä säilytetään se vanha huone eli aitta, jossa Pispa Henrikki sanotaan saarnanneen. Kiitollisuuden merkiksi tätä ensimäistä Apostoliamme kohtaan on juuri

näinä aikoina hänen kunniaksi samassa paikassa valmistettu kaunis muistopatsas kivestä, jolla on tämä päälle-kirjoitus:

Tässä saarnasi Sanaa
Lunastusta lausui kerran
Pyhä, Hurskas Henrikimme,
Suomen Pispa ensimäinen.
Sana tuotti siunauksen,
Kantoi kaunihin hedelmän,
Jost on Herralle ylistys,
Henrikille muistopatsas.

Pispa Henrikki, samoinkun monet muut innolliset Kristin-uskon Apostolit, sai surmansa juuri tässä ylistettävässä ahkeruudessansa levittää kristillisyyttä pakanain seassa. Hänen martyri-kuolemansa on varma ja epäilemätöin; niin myös päivä jona se tapahtui, nimitäin 19 p. Tammikuuta, ehkä kuolemavuodestansa on epä-sopu; eriläiset ovat myös kertomukset muista tätä kohtausta koskevista sivu-asioista. Parahin tieto Sant-Henrikin surmasta on säilytetty vanhassa suomalaisessa runossa, joka kaiketikin on vanha ja ansaitsee paremman arvon, kuin sille on annettu suurelta P o r t h a a n i l t a m m e. *)

Tämä runo tavataan kolmella eri lailla kirjoitettuna: Paitsi Porthaanilta painatettua, on kuuluisa Professorimme E l i a s L ö n n r o t Suomalaisen kirjallisuuden kirjastossa löytänyt saman runon kahdella erilailla kirjoitettuna. "Molemmat

---

*) Katso Suomi XVI osa, siv. 56.

nämät kirjoitukset," sanoo Professori — joka tavallisesta hyvyydestansä ja avullisuudestansa on toimittanut nämät runot minulle luettaviksi jo ennen kuin olivatkaan präntistä ilmiin annettut — "näyttämät vanhoilta; toinen (A) on lyhyt ja vaillinainen, toinen (B) pitempi ja täydellisempi, kuin se P o r t h a n i l l e tuttu olikaan." — Sitte seuraavat molemmat kirjoitukset ja viimeiseksi käytetään kaikki kolme toinen toisensa täytteeksi, jonka kautta runon alkuperäinen muoto parhain ilmauntuu. Tämä runo on suomenkansallinen, ikuinen muistopatsas Henrikille — momentum re perennius — olkoon se siis äsken-mainitun johdatuksen nojassa, nykyisen kirjoituslaadun tavalla, t ä s s ä t i l a i s u u d e s s a, jos jossakin, Suomalaisille l u e t t a v a k s i kerrottu:

Kaksi oli pyheä miestä,
Kaksi kansan ruhtinasta,
Ristiveljesta jaloa,
Yksi kasvoi Ruotsin maalla,
5 Toinen maalla vierahalla;
Pian kasvoit pienelliset,
Yksivuotiset ylenit.
Lapsi maalta vierahalta
Se oli herra Henterikki,
10 Vaan joka Ruotsissa yleni,
Se oli Erikki ritari,
Ruotsin kuuluisa kuningas.
Sanoi herra Henterikki
Erikille veljellensä:
15 "Läkkämme Hämehen maalle,
Maalle ristimättömälle,
Paikalle papittomalle,
Kivikirkot teettämähän
Kappelit rakentamahan!"
20 Sitten Erikki ritari
Sanoin lausui, suin puheli:
"Veikkoseni vaimon poika!
Paljo on sinne mennehiä
Enempi evännehiä,
25 Ei palio palannehia."
Sanoi herra Henterikki
"Toki lähden en totelle;
Jos minä tapettanehen.
Toinen jäänevi jälille."
30 Sitten herra Henterikki
Sanoin lausui, suin puheli:
"Pilttiseni pienoiseni,

Vanti*) vaaksan korkuhuinen!
Ota korjani kodasta,
35 Pane korja kohdallensa,
Perällensä pieni kirja.
Anturoillensa aseta!
Aseet tammiset aseta.
Ohjat suoniset ojenna,
40 Pane länget mursunluiset,
Valjahat majavanluiset,
Harman kaulaan kahdenpuolin.
Ota sitten ohrilta oroinen,
Idulta isolihainen,
45 Maata-jouhi maltahilta.
Pane luokkaa kynnäpäinen
Harjalle hyvän hevoisen!"
Sitte piltti pikkuruinen,
Vanti vaaksan korkuhuinen,
50 Pani varsat valjahisin,
Suvikunnat suitsi suuhun,
Pani korjat kohdallensa,
Saatti lastat sarjallensa,
Perällensä pienet korjat,
55 Anturoillensa avarat.
Sitten herra Henterikki
Ajella karuttelevi.
Kaksi päiveä keväistä.
Kaksi yötä järjestänsä,
60 Eikä syödä eikä juoda,
Eikä purtoa pidetä.
Virman peuroja viritti
Jälissänsä juoksemahan;
Latoi lauman laulajia
65 Päänsä päälle lentämähän.
Otsaansa virvottamahan;
Jänön valkoisen hypitti
Edessänsä filtin päällä.
Karhu oli rautakahlehissa
70 Teeri rautainen kukersi
Karhun rautaisen kidassa.
Sanoi piltti pikkuruinen,
Vanti vaaksan korkuhuinen:
Jo minun tulevi nälkä."
75 Sanoi herra Henterikki:
"Jo pian talo tulevi,
Lallola on takana lahden,
Hyvä neuvo niemen päässä.
Siinä syömme, siinä juomme,
80 Siinä purtoa pidämme."
Sanoi piltti pikkuruinen,
Vanti vaaksan korkuhuinen:
"Entä on järvet jäättömättä
Sulana joki kovera." 85
Sanoi herra Henterikki:
"Kyllä kierrän Kiulon järven,
Ympäri joki koveran."
Sitte sinne saatuansa,
Kerttu kelvotoin emäntä
90 Suitsi suuta kunnotointa.
Keitti kieltä kelvotointa.
Sitte herra Henterikki
Sanoin lausui, suin puheli:
"Piltikseni pienoiseni,
95 Vanti vaaksan korkuhuinen!
Ota kyrsä uunin päältä.
Ota olutta kellarista.
Heitä penningit sijahan;
Heinät heinähuonehesta,

---

*) "Sana v a n t i eli v a n d i merkitsee palveliata;vanhasta ruotsal. sanasta fant, ital. fante." (E. L.)

100 Kaurat kaurahinkalosta
Heitä penningit sijahan!"
Sitte piltti pikkuruinen
Vanti vaaksan korkuhuinen,
Otti heiniä hevoisen,
105 Heitti penningit sijalle,
Otti leivän uunin päältä,
Heitti penningit sijalle;
Otti kellarist' olutta,
Vieritti rahan sijalle.
110 Paha vaimo pannahinen,
Salasyöjä sappehinen,
Sepä kirkui kiukahalta.
Parkui patsahan nenästä:
"Jahka kun Lallo kotihin saapi,
115 Se sun luusi luistelepi,
Ja pääsi päristelepi,
Suonesi sirottelepi."
Sitte herra Henterikki
Kiruhti talosta poies.
120 Laiskat oli lapset Lallolassa
Laiskat lapset, valskit vaimot
(Saatit Lallolle sanoman),
Kannoit kieltä kelvotointa:
"Jo kävi meillä ihmisiä!
125 Joivat oluen tynnyristä,
Veden viskasit sijahan;
Otit kakun kammarista,
Kiven vyörytit sijahan;
Ladoit heiniä ladosta,
130 Heitit hietoa sijahan."
Lallo kun tuli kotia,
Valehteli vanha naara:
"Poikaiseni nuorempani!
Jopa on tässä sitte käynyt
135 Ruoka-ruotsi, syömä-saksa;
Otti kakon uunin päältä,
Otti olutta kellarista,
Heitti tuhkia sijahan.
Heinät heinähuonehesta,
140 Kaurat kaurahinkalosta.
Heitti tuhkia sijahan."
Lausui paimen patsahalta:
"Jo vainen valehtelitki;
Elä vainen usko'kana!"
145 Lallo se pahatapainen,
Sekä myös pahasukuinen,
(Ei tuosta totellutkana).
Otti Lallo laapurinsa
Piru pitkän keihäänsä,
150 Lykkäsi lyhyt lumelle
Kuin oli vuoltu vuoleskeltu,
Syöksi kalhut kaljamalle
Kuin oli talvisen jänöisen.
Sitte hiihti hirmuisesti,
155 Lyly juoksi vinhiästi.
Tuli suitsi suksen tiestä,
Savu sauvan somman tiestä.
Sanoi piltti pikkuruinen,
Vanti vaaksan korkuhuinen:
160 "Jo kuuluu kumu takana.
Ajanko tätä hevoista? —
Lallo hiihtäin tulepi,
Pitkä keihäs kainalossa?
Sitte herra Henterikki
165 Kun tunsi tuhon tulevan,
Hätäpäivän päälle saavan.
Sanoin lausui, suin puheli:
"Pilttiseni pienoiseni,
Vanti vaaksan korkuhuinen!

170 Jos kumu takana kuului,
Elä aja tätä hevoista,
Karkottele konkaria.
Kun mua tavotettahan,
Tahikka tapettanehen,
175 Käy sinä kivein taakse,
Kuultele kivein takana!
Kun ei kilpeä kilvessä.
Katsele tak'aa tammen,
Varjosta hyvän hevoisen;
180 Kuhunka luuni lentelepi,
Suoneni sirottelepi,
Ne sinä verkahan vetele,
Sinilankoihin sitele,
Sivu kaikki kaunihisti,
185 Aseta orin rekehen.
Kun oronen uupunepi,
Siihen kirkko tehtäköhön,
Kappeli rakettakohon,
Pappein saarnoja sanella,
190 Kansan kaiken kuultavaksi."
Sitte piltti pikkuruinen,
Vanti vaaksan korkuhuinen.
Luut korjasi lumesta,
Poimi kaikki kaunihisti,
195 Sitoi silkkisäkkisehen.
Pani orihin rekehen;
Kun oli ori uupununna.
Niin pani härjän rekehen;
Kun oli härkä uupununna,
200, Nousiaiset heitti maahan,
Heiti kankahan nenähän.
Siihen herra Henterikki .
Ensimmäinen haudattihin;
Kirkko myöskin rakettihin
205 Herran Henterikin nimehen.
Vaan ei poika pikkuruinen,
Vanti vaaksan korkuhuinen.
Keksinyt lumen sisältä
Pyhän miehen peukaloa,
210 Sormea ison isännän
Kultasormuksen keralla,
Ennenkun kesäsydännä.
Kun oli kevät ihana,
Jää oli järvestä sulanut.
215. Niin sitte kesä sydännä.
Pienen jään palaisen päällä.
Tuuli aalloissa ajeli
Sormea pyhän urohon,
Kultasormuksen keralla,
220 Ihmisille nähtäväksi
Tunnusmerkiksi jaloksi;
Jotta ei suonut suuri Luoja
Eikä sallinut Jumala,
Veden alle vaipumahan,
225 Hukkahan tuleumahan,
Pyhän miehen peukaloa,
Sormea ison isännän,
Kultasormuksen keralla.
Lallo pahin pakanoista,
230 Julmin juutasten seasta,
Joka tappoi pyhän miehen,
Pispan herra Henterikin,
Otti korkian kypärän
Pyhän miehen pispan päästä,
235 Pani päähänsä omahan
Kallohonsa ilkiähän;
Meni kiltinä kotihin.

Vaimo kehräs tortillansa*)
Sanoin lausui, suin puheli:
240 "Mistä on Lallo lakin saanut
Mies häjy hyvän kypärän?"
Lallo nosti lakkiansa,
Hiukset lakkihin imeennyit
Kaiken kamaran keralla,
245 Luikos' luista irrallensa
Kaikki kallosta kamara.
Tuli turpa turvattomaksi.
Pää paha paljahaksi,
Pää naudan nahattomaksi,
250 Paljahaksi pahan panna.

_____

Värsyt 248—241 kuuluvat P o r t h a n i n mukaan näin:

Lausui paimen patsahalta:
"Mist' on Lalli lakin saanut,
Mies häjy hyvän hytyrin,
Pispan hiipan hirtehinen!"

Mutta olemme katsoneet tässä paikassa kirjoituksen **B** paremmaksi, koska se merkillisellä tavalla sopii yhteen siihen, mitä tähän kirjaiseen liitetyssä kuvauksessa, oikialla puolella alhaalta päin, on nähtävä. Katso mitä jälkimaineessa tämän kirjan lopussa näistä tauluista kerrotaan.

Näin tämän pahantapaisen
Pispa raukan raatelian,
Tuli kosto korkialta,
Makso maailman valtialta.
255 Sen teki suuri luoja
Salli väkevä Jumala,
(Aivan) ihmeeksi isoksi,
Tunnusmerkiksi jaloksi.
Nyt onpi pispa ilossa,
260 Lalli piinassa pahassa
Pispa enkelein kanssa.
Ilon virttä veisailepi,
Lalli hiidessä hiihtelepi,
Lylyinensä luistelepi,
265 Piinan savuhun sakiahan
Sauvalla satuttelepi.
Pirut pahoin pistelevät
Helvetissä heltehessä,
Sieluparkaa hirmuisesti.
270 Sieltä meitä (suuri Luoja)
Varjele vaka Jumala,
Ja estä totinen Luoja;
Saata taivahan salihin,
Iankaikkiseen ilohon,
275 Päästä häjystä maailmasta!

Amen.

Elävällä muodolla, somilla sanoilla, kuvataan tässä runossa ensimäisen Apostolimme martyri-kuolema. Kaunis ja oivallinen oli Pispa Henrikin loppu, jota hän epäilemätä jo edelläkäsin aavisti; sillä samassa kun hän, kuningas Eerikin Ruotsiin palattua, jätti itsensä pakanalliseen maahamme, oli hän myös valmis, jos niin vaadittaisiin, menettämään henkensä

ja elämänsä. valmis kaikilla sielunsa ja ruumiinsa voimilla levittämään tuntoa ja tietoa Kristuksesta, maailman Vapahtajasta.

Tämä Sant-Henrikin korkia jalomielisyys on runossamme verrattoman kauniisti osoitettu näillä harvoilla sanoilla:

Sanoi Herra Henterikki:
Toki lähden, en totelle;
Jos minä tapettanehen,
Toinen jäänevi jälille!

Paljon ovat oppineet kirjoittaneet ja miettineet Pispa Henrikin kuolemasta; vanhat latinalaiset elämä-kertomukset tästä asiasta mainitsevat yksi yhtä, toinen toista, mutta tässä ei ole paikka eikä aika niistä laviammin puhua, koska olen jo kauvan kyllä väärin käyttänyt korkia-arvollisten Kuuliaini kärsiväisyyttä. Olkoon ainoastansa lyhykäisesti sanottu, että kaikista mietteistä ja arvelluksista, jotka koskevat runossa nimitetyn Lallin eli Lallon asuntopaikkaa, kaikkein todenmukaisemmalta näyttää se, joka runossa mainitaan, eli Köyliön (Kiulon) järven tienoot; josta luettakoon Kanslianeuvos V. G. Lagus'en tällä haavaa ilmiin annettava sangen tärkiä kirja: O m a d e l n s g o d s i F i n l a n d å r 1618, kappale K j u l o h o l m, siv. 22.

Suuressa arvossa ja kiitollisessa muistossa pidettiin Pispa Henrikki kuolemansa jälkeen ei ainoastansa Suomenmaassa, jonka holhojana hän kunnioitettiin, vaan vielä koko Ruotsinkin valtakunnassa. Hän tehtiin — niinkuin monet muut hurskaat Kristinuskon puolustajat ja martyrit paavilaisten seassa — P y h ä k s i,

hänen kuvansa säilytettiin ja kunniotettiin kirkoissa, häntä avuksi huudettiin hädässä ja vastoinkäymisissä, hänen martyrikuolemansa muistoksi vietettiin joka vuosi Turussa suuri juhla yhdeksäntenä toista päivänä Tammikuuta — jona vieläkin Henrikin markkinat Turussa pidetään — jossa tilaisuudessa erittäin rukoiltiin näillä sanoilla:

"Omnipotens sempiterne Deus,
Qui beato Henrico martyri tuo, atque Pontifici,
glorioso triumpho martyrii largitus es palmam,
ejus, qusumus, mentis et precibus,
gratiam nobis largiaris et gloriam per Dominum! *)

Pispa Henrikki haudattiin Nousiassissa, niinkuin runossa sanotaan:

"Siihen Herra Henterikki
Ensimmäinen haudattihin;
Kirkko myöskin rakettihin
Herran Henterikin nimehen."

Vielä tänäpänä nähdään Nousiasten kirkossa hänen pulskias hautansa, jonka Turun Pispa Johannes II Petrinen teetti harmaasta marmorista vuonna 1370, ja Pispa Magnus II Tavasti vuonna 1429 kaunisti vaskisella laatalla, jossa on piirretty Sant Henrikin kuva sekä nämät munkki-latinaiset sanat:

O! vita commendabilis! O! mors desiderabilis, propt駻que venerabilis, hic Pontifex fit similis in gloria Sanctorum;

---

*) Se on suomeksi: "Kaikkivaltias ijankaikkinen Jumala, joka pyhälle Henrikille sinun martyrilles ja pispalles olet lahjoittanut martyri-kuoleman suuri-kunniaisen voiton, sinua me rukoilemme: anna meille hänen ansionsa ja rukouksensa tähden armoa ja kunniaa meidän Herramme kautta!

Commenda nos amabilis Pater et honorabilis Martyr regi coelorum! *)

Samassa Nousiasten kirkossa — johon paavin-uskon ajalla vuosittain tehtiin joukko-vaelluksiaki — säilytetään vielä tänään Pispa Henrikin puusta taitavasti veistetty neljää kyynärää korkia kuva, täydessä Pispan puvussa. — Sant- Henrikkin muistoksi nähdään myöskin Turun-Tuomiokapitulin sineetissa hänen peukalonsa kultasormuksenensa kuvattuna, josta runomme lausuu:

"Jotta ei suonut suuri luoja,
Eikä sallinut Jumala,
Veden alle vaipumahan,
Hukkahan tulemahan,
Pyhän miehen peukaloa,
Sormea ison isännän,
Kultasormuksen keralla."

Turun Tuomiokirkko, joka tuli valmiiksi v. 1300, rakettiin Unikangarella Pyhän Henrikki Pispan nimehen.

Lyötiin vielä rahojakin Pyhän Henrikin, Suomenmaan Patruunan eli holhojan muistoksi (Å b o ö r t u g med St. Henrics namn såsom Patronus Finlandiae, katso Berch'in kirjaa: Beskrifning öfver Svenska mynt etc. Ups. 1773).

---

*) O! suloisuuden elämä,
O! toivottava kuolema,
Kaikilta kunnioitettava!
Pispalle olkoon kunnia
Niinkuin pyhille taivaassa!
Puolusta meitä rakkahin
Isä, sä kunnian martyri!
Ett' leppyis' Herra taivaan!

Paitsi jo mainittua suurta juhlaa 19 päivänä Tammikuuta (Henrikin päivää talvella), vietettiin myös toinen juhla 18 p. Kesäkuuta (H e n r i k i n p ä i v ä s u v e l l a) tämän pyhän miehen muistoksi. Ensimäinen kutsuttiin Latinan kielellä dies nativitatis beati Hcnrici eli pyhän Henrikin Syntymä-päiväksi (että hän ajallisen kuoleman kautta ikänä kuin s y n t y i ijankaikkiseen elämään); jälkimäinen kutsuttiin dies translationis Sancti Henrici, hänen luittensa muuttamisen muistoksi Nousiaisista Turun Tuomio-kirkkoon, joka muutos tapahtui suurella juhlallisuudella 18 p. Kesäkuuta v. 1300. Turun Tuomio-kirkossa säilytettiin nämät pyhät jäänöksensä aina 1720 vuoteen asti, mutta mihin ne sitten joutuivat on vaikia sanoa; eikä oletkaan tämä asia aivan suuresta painosta. Turun vanhoissa ruotsalaisissa Sanomissa (Åbo Tidn. år 1800, N:o 6 —7) kerrotaan Siuntion kirkkoherran Isr. Escholinin kirjoitus, jossa hän sanoo itsensä pahoilla mielin nähneen Sant- Henrikin luut Turun-läänin maaherran Kreivi Douglasin käskystä (joka oli ilkiä mies ja yli juoksija) otettavan pois Turun kirkosta ja vietävän Ruhtinas Michael Golitzinille Turun linnaan, josta ne muka lähetettiin Pietariin Jso-tsaarilisen Majesteetin jäänös-kokoukseen. Kirkkoherra lohduttaa kuitenki mielensä siitä, ett'ei toki kaikki St. Henrikin luut tulleet pois maastamme. Onkin uskottava niin tapahtuneen, koska Moskovan rykmentin lääkäri E m b r o t h, jolle annettiin käsky tarkemmin silmätä näitä Henrikin jäänöksiä, virkansa puolesta kirjallisesti todisti, niitten joukossa olleen lehmänkin taikka härjän kylki-luun (katso: Handlingar till upplysning i Finlands kyrkohistoria, Åbo 1821, andra

häftet, P. 11). Provasti A. J. Hipping, joka äsken mainitussa kirjassa on tutkinut tämän asian, lulee Sant-Henrikin luut jääneen Turun linnaan, ja siellä ajan pitkään hukkuneen.

Mutta Sant-Henrikin muisto ei sinä ilmoissa ikänä huku Suomen maasta, kussa hän, ensimäinen, saarnasi lunastuksen pyhää sanaa, kussa hän, ensimäinen, julisti Jesuksen Kristuksen nimeä. Ehkä tämä ensimäinen pyhän sanan kylvö oli vähäinen ja enimmäksi osaksi lankesi kivistöhön ja orjantappuroihin, niin on kuitenki Kaikkivaltiaan viisaasta johdatuksesta ja käsittämättömästä rakkaudesta meitä kohtaan sama pyhä siemen, joka silloin Suomessa kylvettiin, kantanut runsaan hedelmän ja tuottanut meille siunauksen sekä hengellisessa että maallisessa katsannossa. Entinen pimeys, raakuus, vaino ja eripuraisuus ovat antaneet tilaa valkeudelle, sivistykselle, kristilliselle rakkaudelle ja armeliaisuudelle. Sillä Hän, jossa jumaluuden täydellisyys ruumiillisesti asuu, Hän asuu meidän seassamme, ja me näemme Hänen kunniansa niin kuin ainoan Pojan kunnian Isästä, täynnä armoa ja totuutta!

Kiitos, kunnia ja ylimäinen ylistys olkoon siis Sinulle, Kaikkivaltias, ijankaikkinen Jumala! ettäs olet Suomenkin kansan tehnyt osalliseksi pyhästä, taivaallisesta valostas, että pyhä sanas selkiästi ja puhtaasti rakkaassa isän-maassamme opetettaan, se sana, joka tässä elämässä sekä ilon että murheen päivinä on paras turvamme ja kalliin tavaramme, jonka hedelmät ulottuvat aina toiselle puolelle hautaa, se sana, joka on lohdutuksemme kuolemassa, ijankaikkinen toivomme ja lunastuksemme. Anna meille Pyhän Henkes kautta, joka

on Kristuksen seurakunnan yhdistävä side, voimassa-pitäjä ja holhoja, anna meille totinen usko ja pyhä mieli, että me niinkuin elävät kivet rakennamme itsemme hengelliseksi huoneeksi ja pyhäksi pappiudeksi uhraamaan hengellisiä uhria, jotka Jumalalle Jesuksen Kristuksen kautta otolliset ovat!

Suojele, o kaikkivaltias Jumala! korkia Esivaltamme, meidän herramme ja Iso-Ruhtinamme, Hänen Keisarillinen Majesteettinsa Toinen Aleksanteri, siunaa Häntä oikialla jumalisuudella ja täytä Hänen mielensä lempeydellä ja rakkaudella uskollista ja rehellistä Suomen kansaa kohtaan!

Olkoot myös Hänen korkia puolisonsa Hänen Majesteettinsa Keisarinna, Hänen Keisarillinen Korkeutensa Cesarevits, Yli-opistomme korkia Kansleri, ja muut Keisarillisen huoneen korkiat jäsenet Sinun armohos suljetut!

Anna kaikille Suomen maan asuvaisille sekä ylhäisille että alhaisille armoas, että he totisessa Jumalan Pelvossa aina kaikkein yhteistä parasta tarkoittavat! Varjele meitä, o kaikkivaltias, armollinen Jumala! sodan kauhistuksista, ruton tuimasta vallasta ja näljän hädästä hirmuisesta! Poista meidän seastamme pois turmelevat oudot tavat, ylpeyden, prameuden, turhuuden ja ylönpaltisuuden synti, jonka ulkopuoli hohtaa ja välkkyy, mutta jonka sisässä kätkeytyy myrkyllisen madon turmeleva hammas, joka kalvaa ja kovertaa sekä heimokuntain että koko valtakuntainkin ytimen ja voiman tyhjäksi ja onteloksi! Virkistä meissä, o! Jumala, puhdas isänmaan-rakkaus, totuus, vilpittömyys, uskollisuus ja rehellinen mieli!

_____

Jälkimaine.

Tähän liitetyt piirrokset ovat kopioitetut iki-vanhoista kuvauksista, joita ennen muinan nähtiin maalattuna Iso-Kyrön kirkossa (joka on rakettu vuonna 1304), mutta ne ovat, niinkuin monet muutki vanhat muistomme, jo aikaa sitten hävinneet. Kahden maa-miestemme ansioksi on luettava, että olemme käsittäneet muutamiakin näistä vanhoista jäänöksistä, joiden joukosta ovat myös nämät Jso-Kyrön kuvaukset. Toinen näistä miehistä on Elias Brenner, joka v. 1671 ja 1672 kulki ympäri Suomenmaata vanhoja muisto-merkkiämme kopioittemassa, ja josta on se todistus, että "kaikki mitä hän teki, teki hän hyvin." Toinen on Yli-opistomme Lehtori K a r l A x e l G o t t l u n d, Suomalaisuuden innokas puolustajamme ja kirjalisuudemme harrastaja, joka. Ruotsin pääkaupungissa ollessansa, kuninkaallisessa kirjastossa löysi Brennerin lähes 200 ajastaikaa sitten siinä kätketyitä ja salatuita toimittamia. Näistä toimitti Gottlund kivi-piirrokset ja annoi seitsemättä kymmentä näitä Brennerin kopioittamia ilmiin O t a v a n s a I:ssä osassa. (Katso O t a v a n 1 osa, siv. 354). Samana aikana toimitti Gottlund myös nämät Jso-Kyrön kuvaukset liittääksensä niitä Otavan kolmanteen osaan, vaan onnettomassa tulipalossa v. 1830 menivät monet jo painetut kirjansa arkit ja monta tuhatta ensimäiseeu osaan kuuluvia kuvia poroksi (katso Otavan II osa, siv. VIII, IX); onnellisesta sattumuksesta säilyivät kuitenki nämät Kyrön kuvaukset tulen turmiosta. Nyt olemme suoneet näitä vanhoja muisto-merkkiä Pispa Henrikistä tähän kirjaamme pantaviksi, koska muisto-puheemme juuri koskee tätä Suomen Apostolia ja Kristin-uskon pyhää Martyria.

E n s i m ä i n e n näistä tauluista (oikialla kädellä) kuvailee: miten Lallo eli Lalli ajettuansa "Herra Henterikkiä" takaa ja viimein häntä tavattuansa kirveellänsä nakkaa Pispan hengettömäksi. Lallin seurassa näkyy olevan kumppani, pitkä keihäs kädessä; tästä kumppanista ei puhu runo niin mitään, mutta se näyttää olevan vaimon vaatteissa. Lieneekö se Lallin ilkiä äiti (josta runossa sanotaan: "Paha vaimo pannahinen, Salasyöjä sappehinen — — — Valehteli vanha naara: "Poikaiseni nuorempani!

Jopa on tässä sitte käynyt Ruoka-ruotsi, syömä-saksa" j. n. e.)? ja eikö se lienee Pispan oma palvelia "Piltti pikkuruinen, Vanti vaaksan korkuhuinen," joka tässä taulussa kaukana kallion takana katselee oman Herransa surmaamista?

T o i n e n taulu osottaa miten Lalli tuli kotihin ja

"Vaimo kehräs tortillansa
Sanoin lausui noin puheli:
Mistä on Lalli lakin saanut
Mies häjy hyvän kypärän?"
"Lalli nosti lakkiansa,
Hiukset lakkihin imeennyit
Kaiken kamaran keralla
Luikos' luista irrallensa
Kaikki kallosta kamara.
Tuli turpa turvattomaksi,
Pää paha paljahaksi,
Pää naudan nahattomaksi
Paljahaksi pää panna!"

K o l m a s taulu näyttää kuinka, kuoltuansa, Pispa seisoo pystyssä täydessä puvussansa, sauva kädessä, ja jalvoillansa polkee Lallia, joka, kirves kädessä, makaa seljällänsä; tämä tarkoittaa miten Kristin-usko vihdoin kukistaa ja hävittää pakanuuden julmat, hirmuiset menot.

E. Brenner Kuvaellut v. 1671.

H. J. Strömmer piirittänyt v. 1827.

Kuvauksia

Iso-Kyrön Kirkosta.